

A. E. TAYLOR

ΠΛΑΤΩΝ
Ο
ΑΝΘΡΩΠΟΣ ΚΑΙ ΤΟ ΕΡΓΟ ΤΟΥ

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ
ΙΟΡΔΑΝΗΣ ΑΡΖΟΓΛΟΥ

6η ανατύπωση

ΜΟΡΦΩΤΙΚΟ ΙΔΡΥΜΑ ΕΘΝΙΚΗΣ ΤΡΑΠΕΖΗΣ
ΑΘΗΝΑ 2017

Η ΖΩΗ ΤΟΥ ΠΛΑΤΩΝΑ¹

Ὁ Πλάτων, γιὸς τοῦ Ἀρίστων καὶ τῆς Περικτιόνης, γεννήθηκε τὸ μῆνα Θαργηλιώνα (Μάιο -Ἰούνιο) τοῦ πρώτου ἔτους τῆς 88ης Ὀλυμπιάδας, σύμφωνα μὲ τοὺς ὑπολογισμοὺς τῶν ἀλεξανδρινῶν λογίων, δηλαδὴ τὸ 428-7 π.Χ. τοῦ δικοῦ μας ἡμερολογιακοῦ συστήματος, καὶ πέθανε σὲ ἡλικία ὀγδόντα ἢ ὀγδόντα ἐνὸς ἐτῶν, τὸ πρῶτο ἔτος τῆς 108ης Ὀλυμπιάδας (348-7 π.Χ.). Οἱ χρονολογίες αὐτὲς ἔχουν κατὰ τὰ φαινόμενα τὸ κύρος τῆς μαρτυρίας τοῦ μεγάλου ἀλεξανδρινοῦ χρονολόγου Ἐρατοσθένη καὶ μποροῦν νὰ θεωρηθοῦν βέβαιες. Ἐτσι, ἡ γέννηση τοῦ Πλάτωνα τοποθετεῖται στὸ τέταρτο ἔτος τοῦ Ἀρχιδάμειου πολέμου, πρῶτο ἔτος μετὰ τὸ θάνατο τοῦ Περικλῆ, καὶ ὁ θάνατός του μόλις δέκα χρόνια πρὶν ἀπὸ τὴ μάχη τῆς Χαιρώνειας, ἡ ὁποία τελικὰ ἐξασφάλισε στὸν Φίλιππο Β΄ τῆς Μακεδονίας τὴν ἡγεμονία τοῦ ἑλληνικοῦ κόσμου. Ἡ οἰκογένειά του, καὶ ἀπὸ τίς δύο πλευρές, ἦταν ἀπὸ τίς πιὸ διαπρεπεῖς τῶν Ἀθηνῶν κατὰ τὴν ἐποχὴ τοῦ Περικλῆ. Σύμφωνα μὲ τὴν παράδοση, ἡ γενεαλογία τοῦ πατέρα του ἀναγόταν στοὺς παλιούς βασιλιάδες τῶν Ἀθηνῶν καί, διαμέσου αὐτῶν, στὸν θεὸ Ποσειδῶνα. Ἡ καταγωγή τῆς μητέρας του ἦταν ἐξίσου ἐπιφανῆς καὶ πιὸ τεκμηριωμένη ἱστορικά, τυχαίνει μάλιστα νὰ τὴν ἔχει καταγράψει ὁ ἴδιος ὁ Πλάτων στὸν *Τίμαιο*. Ἡ Περικτιόνη εἶχε ἀδελφὸ τὸν Χαρμίδη καὶ ἐξάδελφο τὸν Κριτία, δύο ἀπὸ τοὺς πρωτοστάτες τῆς σύντομης «ὀλιγαρχικῆς» ἀναρχίας ποὺ ἀκολούθησε τὴν κατάρρευση τῶν Ἀθηνῶν στὸ τέλος τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου (404-3 π.Χ.). Παπποὺς αὐτοῦ τοῦ Κριτία, δηλαδὴ προπάππος τοῦ Πλάτωνα ἀπὸ τὴ μητέρα του, ἦταν ἓνας ἄλλος Κριτίας, ὁ ὁποῖος παρουσιάζεται στὸν *Τίμαιο* καὶ τοῦ ὁποῖου ὁ προπάππος Δρωπίδης ὑπῆρξε «φίλος καὶ συγγενῆς» τοῦ Σόλωνα, τοῦ μεγάλου ἀττικοῦ νομοθέτη. Ὁ πατέρας αὐτοῦ τοῦ Δρωπίδη, ποὺ ὀνομαζόταν ἐπίσης Δρωπίδης καὶ εἶναι τὸ πρῶτο μέλος τῆς οἰκογένειας γιὰ τὸ ὁποῖο ὑπάρχει ἱστορικὴ μαρτυρία, διετέλεσε ἄρχων τὸ ἔτος 644 π.Χ. Ἐκτὸς ἀπὸ τὸν Πλάτωνα, ὁ Ἀρίστων καὶ ἡ Περικτιόνη εἶχαν ἄλλα τρία τουλάχιστον παιδιά: δύο μεγαλύτερους γιούς, τὸν Ἀδείμαντο καὶ τὸν Γλαύκωνα, ποὺ ἐμφανίζονται στὴν *Πολιτεία* τοῦ Πλάτωνα ὡς νεαροὶ ἄντρες, καὶ μιὰ κόρη, τὴν Ποτώνη. Φαίνεται πὼς ὁ Ἀρίστων πέθανε ὅταν ὁ Πλάτων ἦταν ἀκόμα παιδί. Ἡ Περικτιόνη παντρεύτηκε τότε τὸν θεῖο της Πυριλάμπη, τὸν ὁποῖο γνωρίζουμε ἀπὸ τίς ἀναφορὰς τῶν κωμικῶν ποιητῶν ὡς στενὸ προσωπικὸ φίλο καὶ ἐξέχοντα ὑπο-

στηρικτή τῆς πολιτικῆς τοῦ Περικλῆ. Ὁ Πυριλάμπης, ὁ ὁποῖος ἀπὸ προηγούμενο γάμο του ἦταν πατέρας τοῦ ὠραίου Δήμου, πού τὸ κάλλος του ἄφησε ἐποχὴ στὰ χρόνια τοῦ Ἀρχιδάμειου πολέμου, ἀπέκτησε ἀπὸ τὴν Περικτιόνη ἄλλον ἕνα γιό, τὸν Ἀντιφώντα, ὁ ὁποῖος ἐμφανίζεται στὸν *Παρμενίδη* τοῦ Πλάτωνα, ὅπου μαθαίνουμε ὅτι ἐγκατέλειψε τὴ φιλοσοφία γιὰ χάρη τῶν ἀλόγων.²

Τὰ γεγονότα αὐτὰ ἔχουν μεγάλη σπουδαιότητα γιὰ τὸν μελετητὴ τῆς κατοπινῆς σταδιοδρομίας τοῦ Πλάτωνα· γιὰ τὸ πιὸ χαρακτηριστικὸ γνώρισμά του στάθηκε ἡ ἰσόβια πεποίθησή του ὅτι τὸ ἐπιτακτικὸ καθῆκον τοῦ φιλοσόφου —γιὰ τὸν ὁποῖο ἡ ὑψίστη προσωπικὴ εὐτυχία βρίσκεται σὲ μιὰ ζωὴ γαλήνιας ἐνατένισης τῆς ἀλήθειας— εἶναι ἡ ὑπέρτατη θυσία νὰ ἀφιερῶσει τὸ καλῦτερο μέρος τῆς ἀνδρικῆς του ἡλικίας στὴν ὑπηρεσία τῶν συνανθρώπων του ὡς πολιτικὸς καὶ νομοθέτης, ἂν τοῦ δοθεῖ ἡ εὐκαιρία. Ὁ Πλάτων δὲν ἀρκέστηκε νὰ διδάξει τὸ δόγμα του αὐτὸ μὲ τὴν *Πολιτεία* ἀλλά, ὅπως θὰ δοῦμε, τὸ ἐφάρμοσε καὶ στὴ ζωὴ. Τὴν ἔμφαση πού δίνει σ’ αὐτὸ τὴν καταλαβαίνουμε πολὺ καλά, ἂν θυμηθοῦμε ὅτι μεγάλωσε σὲ μιὰ οἰκογένεια πού ἡ παράδοσή της ἔφτανε ὡς τὸν Σόλωνα, οἰκογένεια συνηθισμένη ἤδη ἀπὸ ἀρκετὲς γενιὲς νὰ διαδραματίζει σπουδαῖο ρόλο στὸν δημόσιο βίῳ τῆς πολιτείας. Ἐνα μέρος τῆς ἀξιοσημείωτης ὀξυδέρκειας τοῦ Πλάτωνα γύρω ἀπὸ τὴν πολιτικὴ πρέπει ἀναμφίβολα νὰ ἀποδοθεῖ στὴν ἀνατροφή πού πῆρε ἀπὸ παιδί σὲ μιὰ οἰκογένεια «δημόσιων ἀνδρῶν». Εἶναι ἐπίσης σημαντικὸ νὰ θυμόμαστε κάτι πού λησμονεῖται πολὺ συχνά, ὅτι δηλαδή ὁ Πλάτων πρέπει νὰ πέρασε τὰ πιὸ δεκτικὰ χρόνια τῆς νεαρῆς του ἡλικίας στὸ σπιτί τοῦ πατριῶ του, πού ἦταν ἐξέχουσα φυσιγνωμία τοῦ καθεστῶτος τοῦ Περικλῆ. Ὁ Πλάτων κατηγορήθηκε συχνά γιὰ «ἀντιδημοκρατικὴ» προκατάληψη. Ἄν αὐτὸ ἀληθεύει, ἡ προκατάληψή του αὐτὴ δὲν πρέπει νὰ ἀποδοθεῖ στὴν ἐπιρροὴ τοῦ περιβάλλοντος ὅπου μεγάλωσε. Στὰ νιάτα του πρέπει νὰ ἐμποτίστηκε μὲ τὸ πνεῦμα τῆς «περίκλειας» πολιτικῆς· ἡ κατοπινὴ του ἀντιπάθεια γιὰ τὴν πολιτικὴ αὐτὴ, ἂν καὶ ἐφόσον ὑπῆρξε τέτοια ἀντιπάθεια, ἐξηγεῖται ἴσως καλύτερα ὡς συνέπεια τοῦ ὅτι ἔζησε «τὰ παρασκήνια». Ἄν πραγματικὰ ἀντιπαθοῦσε τὴ δημοκρατία, δὲν τὴν ἀντιπαθοῦσε ἀπὸ ἄγνοια ἀλλὰ ἐπειδὴ ἤξερε πάρα πολλά.

Ἐλάχιστα στοιχεῖα ὑπάρχουν γιὰ τὴν πραγματικὴ ζωὴ τοῦ Πλάτωνα ὡς τὸ 60ὸ ἔτος τῆς ἡλικίας του. Ὁ ἴδιος, στοὺς διαλόγους του, ἀποσιωπᾷ καθετὶ σχετικὸ μὲ τὸ ἄτομό του. Μόνο δύο φορὲς μνημονεύει τὸν ἑαυτό του: μιὰ φορὰ, στὴν *Ἀπολογία*, τὸν ἀναφέρει ἀνάμεσα στοὺς φίλους οἱ ὁποῖοι παρότρυναν τὸν Σωκράτη νὰ αὐξήσει τὸ ποσὸ τοῦ πρόστιμου πού ἐπρόκειτο νὰ τοῦ ἐπιβληθεῖ ἀπὸ μιὰ μνᾶ (αὐτὴ ἦταν ἡ πρόταση τοῦ Σωκράτη) σὲ τριάντα, καὶ οἱ ὁποῖοι προσφέρθηκαν νὰ τριτεγγυηθοῦν γιὰ τὴν καταβολὴ τοῦ ποσοῦ, καὶ ἄλλη μιὰ φορὰ στὸν *Φαίδωνα* ἀναφέρει ὅτι ἦταν ἄρρωστος, γιὰ νὰ ἐξηγήσει ἔτσι τὴν ἀπουσία του ἀπὸ τὴ σκηνὴ τοῦ θανάτου τοῦ Σωκράτη.³ Ὁ Ἀριστοτέλης προσθέτει μιὰ ἀκό-

μα λεπτομέρεια: ότι ο Πλάτων, «νέος ἀκόμα», ήταν «ἐξοικειωμένος»* με τὸν ἥρακλείτειο φιλόσοφο Κρατύλο. Δὲν μπορούμε ὅμως νὰ εἴμαστε ἀπόλυτα βέβαιοι ὅτι δὲν πρόκειται γιὰ ἀπλή εἰκασία τοῦ Σταγειρίτη. Οἱ μεταγενέστεροι συγγραφεῖς ὅσων «βίων» τοῦ Πλάτωνα διασώζονται προσθέτουν μερικὲς λεπτομέρειες, οἱ περισσότερες ὅμως εἶναι καθαρὰ ἀνεκδοτολογικὲς καὶ δὲν μποροῦν νὰ γίνουν πιστευτὲς ἀνεπιφύλακτα. Ὅπως δὴποτε, αὐτὰ τὰ λιγοστὰ κομμάτια ἀνεκδοτολογίας δὲν φωτίζουν καθόλου τὴ ζωὴ ἢ τὸ χαρακτήρα τοῦ Πλάτωνα, καὶ μπορούμε κάλλιστα νὰ τὰ παραλείψουμε ἐδῶ. Τὸ μόνο στοιχεῖο σχετικὰ μετὰ τὴ ζωὴ του ὡς τὸ 26ο ἔτος τῆς ἡλικίας του, γιὰ τὸ ὁποῖο μπορούμε νὰ εἴμαστε βέβαιοι, εἶναι ὅτι ἡ ἐπίδραση τῆς φιλίας του μετὰ τὸν Σωκράτη πρέπει νὰ στάθηκε ἡ ἰσχυρότερη δύναμη ποὺ διαμόρφωσε τὴ σκέψη του. (Ἄς προσθέσουμε ὅτι ὁ Πλάτων δὲν ξέχασε ποτὲ τὴν ἥρακλείτεια διδασκαλία ποὺ ἔμαθε ἀπὸ τὸν Κρατύλο—ἀν ἡ πληροφορία τοῦ Ἀριστοτέλη γιὰ τὸν Κρατύλο⁴ δὲν ἀποτελεῖ ἀπλή συμπαρασματολογία—ὅτι δηλαδὴ ὁ κόσμος ποὺ μᾶς ἀποκαλύπτουν οἱ αἰσθήσεις μας εἶναι θέατρο ἀδιάκοπης, ἀστάθμητης καὶ ἀπρόβλεπτης μεταβολῆς καὶ ποικιλομορφίας. Κατέληξε στὸ συμπέρασμα, ὅπως λέει ὁ Ἀριστοτέλης, ὅτι ἡ γνήσια ἐπιστήμη, ἐφόσον ὑπάρχει, πρέπει νὰ πραγματεύεται κάτι ἄλλο ἀπὸ τὴν ἀέναη αὐτὴ «ροή» αἰσθητῶν ἐντυπώσεων.)

Οἱ σπερμολόγοι ἀλεξανδρινοὶ βιογράφοι ἐμφάνισαν τὸν Πλάτωνα νὰ «ἀκούει» τὸν Σωκράτη στὴν ἡλικία τῶν δεκαοκτῶ ἢ εἴκοσι χρόνων. Αὐτὸ δὲν σημαίνει βέβαια ὅτι τότε τὸν πρωτογνώρισε. Ἀπὸ τὸν ἴδιο τὸν Πλάτωνα ξέρομε ὅτι ὁ Σωκράτης συνδέθηκε πολὺ στενὰ μετὰ τὸν Χαρμίδη, θεῖο τοῦ Πλάτωνα, τὸ 431, καὶ ὅτι τότε γνώριζε ἤδη τὸν Κριτία ἀπὸ παλιότερα.⁵ Μποροῦμε λοιπὸν νὰ υποθέσουμε ὅτι ὁ Πλάτων ἤξερε τὸν Σωκράτη ἀπὸ τότε ποὺ θυμόταν τὸν ἑαυτό του. Σ' αὐτὴ τὴν περίπτωσι οἱ ἀλεξανδρινοὶ μῦθοι θὰ σήμαιναν ἀπλῶς ὅτι ὁ Πλάτων ἔγινε «μαθητὴς» τοῦ Σωκράτη ἀμέσως μετὰ τὴν ἐφηβεία, ἡ ὁποία θεωρεῖται ὅτι ἀρχίζει στὰ δεκαοκτῶ καὶ τελειώνει στὰ εἴκοσι. Ἀλλὰ ἀκόμα καὶ μετὰ τὴν ἐξήγησι αὐτῆς, ἡ πληροφορία μᾶλλον εἶναι ἀνακριβής. Γιατὶ τόσο ὁ Πλάτων ὅσο καὶ ὁ Ἰσοκράτης, πρεσβύτερος σύγχρονός του, ἀρνοῦνται μετὰ ἔμφασι ὅτι ὁ Σωκράτης εἶχε ποτὲ πραγματικὸς «μαθητὴς» ποὺ τοὺς «δίδασκε». Ἄλλωστε ὁ ἴδιος ὁ Πλάτων, σὲ μιὰ ἐπιστολὴ ποὺ ἔγραψε στὸ τέλος σχεδὸν τῆς ζωῆς του, δίνει μιὰ ἀληθοφανέστερη μαρτυρία. Μᾶς λέει ὅτι τὸ 404-3, ἐποχὴ τοῦ «ὀλιγαρχικοῦ» σφετερισμοῦ τῆς ἐξουσίας, τότε ποὺ ἦταν ἀκόμα πολὺ νέος, σκόπευε νὰ σταδιοδρομήσει ὡς πολιτικός, καὶ ὅτι ὀρισμένοι συγγενεῖς του, ποὺ συγκαταλέγονταν στοὺς ἐπαναστάτες (δίχως ἄλλο ὁ Κριτίας καὶ ὁ Χαρμίδης), τὸν παρακινῶσαν νὰ κάνει τὴν εἴσοδό του στὸν δημόσιο βίον ὑπὸ τὴν αἰγίδα τους, ἀλλὰ ἐκεῖνος περίμενε νὰ δεῖ πρῶτα ποῖα θὰ ἦταν ἡ πολιτικὴ τους. Δὲν ἄργησε νὰ διαπιστώσει μετὰ φρίκη ὅτι ἄρχισαν νὰ δείχνουν σημάδια ἀνομίας καὶ βίας, καὶ

* [ἐκ νέου... συνήθως (Μεταφ. 987a 32)]

τελικά ἀηδίασε, ὅταν προσπάθησαν νὰ ἐνοχοποιήσουν τὸν «ἡλικιωμένο φίλο του Σωκράτη»,* τὸν καλύτερο ἄνθρωπο τῆς ἐποχῆς του, ὡς συνεργὸ στὴν παράνομη σύλληψη καὶ ἐκτέλεση ἑνὸς συμπολίτη πού ἤθελαν νὰ τοῦ κατὰσχουν τὴν περιουσία. Ὅταν ἀποκαταστάθηκε ἡ δημοκρατία, οἱ πράξεις τῶν ἰθυόντων τῆς ἦταν ἀκόμα χειρότερες: οἱ ἄνθρωποι αὐτοὶ ἔφτασαν νὰ θανατώσουν τὸν Σωκράτη μὲ τὴν ἀβάσιμη κατηγορία τῆς ἀσέβειας πρὸς τὰ θεῖα. Αὐτὸ τὸ γεγονός ἐβαλε τέρμα στὶς πολιτικὲς φιλοδοξίες τοῦ Πλάτωνα, ὅπως μᾶς λέει ὁ ἴδιος. Γιατὶ στὴν πολιτικὴ τίποτε δὲν εἶναι δυνατό νὰ ἐπιτευχθεῖ χωρὶς ἓνα κόμμα· καὶ ἡ μεταχείριση τοῦ Σωκράτη τόσο ἀπὸ τὴ μιὰ ὅσο καὶ ἀπὸ τὴν ἄλλη φατρία τῶν Ἀθηνῶν εἶχε ἀποδείξει ὅτι στὴν πόλη δὲν ὑπῆρχε κόμμα μὲ τὸ ὁποῖο θὰ μπορούσε νὰ συνεργαστεῖ ἓνας ἐντιμὸς ἄνθρωπος. Ἐκεῖνο πού δηλώνεται ἐδῶ καθαρά εἶναι ὅτι ὁ Πλάτων δὲν ἀντιμετώπιζε τὸν Σωκράτη ὡς δάσκαλο, μὲ τὴν κυριολεκτικὴ σημασία. Τὸν ἀγαποῦσε ὅπως ἓνας νεαρὸς ἀγαπᾷ ἓναν σεβαστὸ πρεσβύτερο φίλο του· καὶ τὸν θεωροῦσε μάρτυρα. Ἀλλὰ ἡ ἐκτέλεση τοῦ Σωκράτη τοῦ ἀνοιξε τὰ μάτια μιὰ γιὰ πάντα, καὶ ὁ Πλάτων παραιτήθηκε ὀριστικὰ ἀπὸ τὴν ἀρχικὴ του πρόθεση νὰ σταδιοδρομήσει στὴν ἐνεργὸ πολιτικὴ ζωὴ. Οἱ πρῶτες του φιλοδοξίες ἦταν οἱ βλέψεις ἑνὸς ἀναμορφωτῆ τῆς κοινωνίας καὶ τῶν νόμων, ὅχι ἑνὸς στοχαστῆ ἢ ἐπιστήμονα.⁶

Ὁ Ἑρμόδωρος,⁷ ἀπὸ τὰ πρῶτα μέλη τῆς Ἀκαδημίας τοῦ Πλάτωνα, ἀναφέρει ὅτι οἱ φίλοι τοῦ Σωκράτη, γιὰ ἓνα διάστημα μετὰ τὸ θάνατό του, αἰσθάνονταν ὅτι κινδύνευαν, καὶ ὅτι εἰδικὰ ὁ Πλάτων, μαζί μὲ ἄλλους, ἀποσύρθηκε γιὰ λίγο στὴ γειτονικὴ πόλη τῶν Μεγάρων, προσφεύγοντας στὴν προστασία τοῦ Μεγαρέα Εὐκλείδη. Ὁ φιλόσοφος αὐτὸς εἶχε παρעυρεθεῖ στὸ θάνατο τοῦ Σωκράτη μετὰξὺ ἄλλων μὴ Ἀθηναίων φίλων, καὶ ἡ διδασκαλία του συνδύαζε ὀρισμένες σωκρατικὲς πεποιθήσεις μὲ τὴν ἐλεατικὴ φιλοσοφία τοῦ Παρμενίδη. Ἡ προσωρινὴ αὐτὴ συγκέντρωση στὰ Μέγαρα θὰ διάρκεσε, μπορεῖ κανεὶς νὰ υποθέσει, ὥσπου νὰ καθυστερήσουν τὰ πνεύματα, πού εἶχαν ἐξαφθεῖ ἀπὸ τὸ συνταρακτικὸ γεγονός. Οἱ βιογράφοι ἀφηγοῦνται ὅτι ἐπακολούθησε μιὰ περίοδος ταξιδιῶν στὴν Κυρήνη, τὴν Ἰταλία καὶ τὴν Αἴγυπτο, καὶ ὅτι ἡ Ἀκαδημία ἰδρύθηκε ἀργότερα, ὅταν ὁ Πλάτων ἐπέστρεψε στὴν Ἀθήνα. Εἶναι ἀβέβαιο ἂν ἀληθεύει ἡ ἐξιστόρηση αὐτή, πού —ἀντίθετα μὲ τὴν παραμονὴ στὰ Μέγαρα— δὲν βασίζεται καθόλου στὴ μαρτυρία τοῦ Ἑρμόδωρου. Ὁ ἴδιος ὁ Πλάτων, στὴν ἐπιστολὴ πού ἀναφέραμε πῶς ἀνω, γράφει μόνο ὅτι ἐπισκέφτηκε τὴν Ἰταλία καὶ τὴ Σικελία σὲ ἡλικία σαράντα ἐτῶν καὶ ὅτι τὸν ἀπώθησε ὁ αἰσθησιασμὸς καὶ ἡ πολυτέλεια πού χαρακτηρίζαν τὴ ζωὴ τῶν ἐκεῖ πλουσίων. Ὅσα λέει στὴν ἐπιστολὴ αὐτὴ ὑποδηλώνουν γενικὰ ὅτι τὸ μεγαλύτερο διάστημα μετὰξὺ τοῦ θανάτου τοῦ Σωκράτη καὶ αὐτοῦ τοῦ ταξιδιοῦ τὸ πέρασε στὴν Ἀθήνα, παρατηρώντας τὰ δημόσια πράγματα καὶ συνάγοντας τὸ συμπέρασμα ὅτι δὲν εἶναι δυ-

* [φίλον ἄνδρα ἐμοὶ πρεσβύτερον Σωκράτη ('Επιστ. Ζ' 324d-e)]

Η ΖΩΗ ΤΟΥ ΠΛΑΤΩΝΑ

να τὸ νὰ περιμένει κανεὶς καλὴ διακυβέρνηση «ἂν δὲν περάσουν στὴν πολιτικὴ ἐξουσία ἀληθινοὶ καὶ γνήσιοι φιλόσοφοι ἢ ἂν ἰσχυροὶ πολιτικοὶ δὲν ἀσπασθοῦν, μὲ τὴ χάρη τῆς θείας πρόνοιας, τὴν ἀληθινὴ φιλοσοφία».* Δὲν ἀναφέρει τίποτε γιὰ ταξίδια στὴν Ἀφρικὴ ἢ τὴν Αἴγυπτο, παρόλο ποὺ μερικὲς ἀπὸ τὶς παρατηρήσεις ποὺ διατυπώνονται στοὺς *Νόμους* γιὰ τὴν τέχνη καὶ τὴ μουσικὴ, τὴν ἀριθμητικὴ καὶ τὰ παιχνίδια τῶν παιδιῶν στὴν Αἴγυπτο μοιάζουν νὰ εἶναι ἀπὸ πρῶτο χέρι. Ὅπως κι ἂν ἔχει τὸ πράγμα, τὸ μοιραῖο ἀποτέλεσμα τῶν «ταξιδιῶν» τοῦ Πλάτωνα ἦταν ὅτι κέρδισε τὴν ὀλόψυχη ἀφοσίωση ἐνὸς ἱκανοῦ καὶ ἐλπιδοφόρου νέου, τοῦ Δίωνα, γαμπροῦ τοῦ τυράννου τῶν Συρακουσῶν Διονύσιου Α΄.⁸

Ἡ ἴδρυση τῆς Ἀκαδημίας ἀποτελεῖ τὴν κρίσιμη καμπὴ στὴ ζωὴ τοῦ Πλάτωνα καί, ἀπὸ μερικὲς ἀπόψεις, τὸ πιὸ ἀξιομνημόνευτο γεγονός στὴν ἱστορία τῆς δυτικοευρωπαϊκῆς ἐπιστήμης. Γιὰ τὸν Πλάτωνα σήμαινε ὅτι, ἔπειτα ἀπὸ μακρόχρονη ἀναμονή, εἶχε βρεῖ ἐπιτέλους τὸν ἀληθινὸ σκοπὸ τῆς ζωῆς του. Στὸ ἐξῆς ἔμελλε νὰ εἶναι ὁ πρῶτος ἰθύνων ἐνὸς μόνιμου ἰδρύματος ποὺ σκοπὸ εἶχε τὴν πρωτότυπη ἔρευνα γιὰ τὴν προαγωγὴ τῆς γνώσης. Ἀπὸ μιὰ ἄποψη, ἡ σταδιοδρομία αὐτὴ τοῦ Πλάτωνα δὲν ἦταν ὀλότελα χωρὶς προηγούμενο. Ὁ κάπως πρεσβύτερος σύγχρονός του Ἰσοκράτης βρισκόταν ὅμοια ἐπικεφαλῆς ἐνὸς ἰδρύματος ἀνώτερης ἐκπαίδευσης καὶ εἶναι πιθανὸ ὅτι, ἀπὸ τὶς δύο σχολές, ἀρχαιότερη ἦταν τοῦ Ἰσοκράτη. Ἀλλὰ τὴν Ἀκαδημία τοῦ Πλάτωνα τὴ χαρακτηρίζε ἡ καινοτομία ὅτι ἐπρόκειτο γιὰ ἴδρυμα προαγωγῆς τῆς ἐπιστημονικῆς μελέτης. Ὁ Ἰσοκράτης πίστευε στὴν ἐκπαίδευση τῶν νέων γιὰ τὸν δημόσιο βίον, ὅπως καὶ ὁ Πλάτων. Ἀντίθετα ὅμως ἀπὸ τὸν Πλάτωνα, ὁ Ἰσοκράτης συμεριζόταν τὴ γνώμη τῶν «κοινῶν ἀνθρώπων» γιὰ τὴν ἀχρηστία τῆς ἐπιστήμης. Καυχόταν ὅτι ἡ παιδεία ποὺ πρόσφερε δὲν βασιζόταν σὲ ἐπιστήμη καθαρὴ, σκληρὴ, ἀφηρημένη καὶ δύσβατη, χωρὶς ὄρατὸ ἀνθρωπιστικὸ ἐνδιαφέρον. Ἰσχυριζόταν ὅτι δίδασκε «γνώμεις», ὅπως θὰ λέγαμε σήμερα, ὅτι δηλαδὴ ἐφοδιάζε τὸν φιλόδοξο ὑποψήφιο γιὰ τὸν δημόσιο βίον μὲ «ἀπόψεις» καὶ τὸν ἐκπαίδευε νὰ διατυπώνει τὴν «ἄποψή» του** μὲ τὴ μεγαλύτερη δυνατὴ φραστικὴ φινέτσα καὶ πειστικότητα. Αὐτὸς ἀκριβῶς εἶναι ὁ σκοπὸς τῆς «δημοσιογραφίας» στὶς καλύτερες μορφές της, καὶ ὁ Ἰσοκράτης ἀποτελεῖ τὸν πνευματικὸ πατέρα ὅλων τῶν «δοκιμιογράφων» ποὺ, ἀπὸ τὴν ἐποχὴ του ὡς σήμερα, ἀσκοῦν τὴν τερπνὴ καὶ μερικὲς φορὲς ὠφέλιμη τέχνη τοῦ νὰ μὴ λένε τίποτε, ἢ νὰ λένε κοινοτοπίες μὲ τέλειο ὕφος. Θὰ ἀποτελοῦσε τὸν «Ἑλληνα Addison»,*** ἂν δὲν συνέβαινε νὰ εἶναι ἄν-

* [...κακῶν... οὐ λήξειν τὰ ἀνθρώπινα γένη, πρὶν ἂν... γένος εἰς ἀρχὰς ἔλθῃ τὰς πολιτικὰς ἢ τὸ τῶν δυναστευόντων ἐν ταῖς πόλεσιν ἐκ τινος μοίρας θείας ὄντως φιλοσοφίῃ] (*Ἐπιστ. Ζ'* 326a 7-b 4)

** [πίστις (*Γοργ.* 454d 5), δόξα (*Γοργ.* 458a 8)]

*** [Joseph Addison (1672-1719), λογοτέχνης καὶ πολιτικός]

θρωπος με ἐξαιρετικὴ κρίση στὰ πολιτικὰ πράγματα, κάποιος πού, ἀντίθετα ἀπὸ τὸν Addison, εἶχε πράγματι κάτι νὰ πεῖ. Περιττεύει ὅμως νὰ παρατηρήσουμε ὅτι καμία ἐκπαίδευση πού ἀποσκοπεῖ στὴ μετάδοση οὐμανιστικῶν κοινοτοπιῶν δὲν ἀποδείχτηκε ποτὲ τὸ σωστὸ εἶδος μόρφωσης γιὰ τὴν ἀνάδειξη μεγάλων ἀνδρῶν τῆς δράσης. Τὸ ἀντίπαλο πλατωνικὸ σύστημα ἀπέβλεπε στὸ νὰ ἐφαρμόσει πρακτικὰ στὴν ἐκπαίδευση τὴν πεποιθὴση, πού εἶχε γίνεи πιά δευτέρη φύση τοῦ Πλάτωνα, ὅτι οἱ ἐλπίδες τοῦ κόσμου ἐναπόκεινται ἀποκλειστικὰ στὴ σύζευξη τῆς πολιτικῆς ἐξουσίας καὶ τῆς γνήσιας ἐπιστήμης. Αὐτὸς εἶναι ὁ λόγος γιὰ τὸν ὁποῖο τὰ θεωρητικὰ μαθηματικὰ (μοναδικὴ περιοχὴ τῆς καθαρῆς, αὐστηρῆς καὶ ἐπίπονης σκέψης πού εἶχε ἤδη γνωρίσει σοβαρὴ ἀνάπτυξη κατὰ τὸν 4ο αἰῶνα π.Χ.) ἀποτελοῦσαν τὴ σπονδυλικὴ στήλη τοῦ προγράμματος διδασκαλίας. Στὸ δεῦτερο μισὸ τοῦ αἰῶνα, δύο ἦταν οἱ τύποι τῶν ἀποφοίτων πού ἀναδείκνυε ἡ Ἀκαδημία με ἐπιτυχία: ἀφενὸς καινοτόμοι μαθηματικοί, καὶ ἀφετέρου νομοθέτες καὶ διοικητικὰ στελέχη με ἄρτια κατάρτιση—θέμα στὸ ὁποῖο θὰ ἐπανέλθουμε. Αὐτὸ ἄλλωστε κάνει τὴν Ἀκαδημία ἄμεσο πρόγονο τοῦ μεσαιωνικοῦ καὶ τοῦ σύγχρονου πανεπιστημίου. Καὶ σήμερα ἀκόμα, ἓνα πανεπιστήμιο πού σκοπὸ ἔχει νὰ παρέχει στὴν πολιτεία νομοθέτες καὶ διοικητικὰ στελέχη με σκέψη στραμμένη πρωταρχικὰ στὴν ἀφιλοκερδὴ ἀναζήτηση τῆς ἀλήθειας ὡς αὐτοσκοποῦ ἐπιχειρεῖ, ἔστω καὶ κάτω ἀπὸ διαφορετικὲς συνθήκες, τὸ ἴδιο ἀκριβῶς ἔργο πού περιέγραψε ὁ Πλάτων ὡς παιδεία τοῦ «βασιλιᾶ φιλόσοφου». Τὸ ἄμεσο καὶ εὐδιάκριτο ἐξωτερικὸ γνῶρισμα τῆς νέας τάξης πραγμάτων πού δημιουργήθηκε στὸν ἑλληνικὸ κόσμο εἶναι ὅτι, ἐνῶ στὴν ἐποχὴ πού γεννήθηκε ὁ Πλάτων οἱ «ἀνώτερες σπουδές» τῶν φερέλιπων νεαρῶν Ἀθηναίων ἐξαρτιόνταν ὑποχρεωτικὰ ἀπὸ τίς διαλέξεις κάποιου ἐπήλυδα περιπατητικοῦ σοφιστῆ, πενήντα χρόνια ἀργότερα συνέρρεαν στὴν Ἀθήνα φιλόδοξοι νεαροὶ ἀπὸ κάθε γωνιὰ γιὰ νὰ μαθητεύσουν κοντὰ στὸν Ἰσοκράτη, τὸν Πλάτωνα, ἢ καὶ τοὺς δύο. Ὁ περιπλανώμενος διδάσκαλος ἀντικαταστάθηκε ἀπὸ τὴ σχολὴ ἢ τὴν Ἀκαδημία, με μόνιμη ἔδρα καὶ ἐσωτερικὸ κανονισμὸ.

Δυστυχῶς δὲν εἶναι γνωστὴ ἡ ἀκριβὴς χρονολογία τῆς ἱδρύσεως τῆς Ἀκαδημίας. Ἀπὸ τὴν προφανὴ συγγένεια τοῦ προγράμματός της με τίς πεποιθήσεις τοῦ Πλάτωνα, οἱ ὁποῖες, ὅπως λέει ὁ ἴδιος, διαμορφώθηκαν ὀριστικὰ ὅταν, σὲ ἡλικία σαράντα ἐτῶν, ἐπισκέφτηκε τὴν Ἰταλία καὶ τὴ Σικελία, θὰ ἦταν εὐλόγο νὰ συμπεράνουμε ὅτι ἡ Ἀκαδημία ἱδρύθηκε περίπου τότε (388-7 π.Χ.)· καὶ εἶναι φυσικότερο νὰ ὑποθέσουμε ὅτι τὸ ταξίδι στὴ Σικελία προηγήθηκε, ὅπως γίνεται δεκτὸ στὶς μεταγενέστερες βιογραφικὲς ἀναφορές, παρὰ ὅτι ἀκολούθησε ἀμέσως μετὰ τὴ σύσταση τῆς Ἀκαδημίας. Ἄν ὑπάρχει κάποια ἀλήθεια στὴν ἄποψη ὅτι πραγματικὸς σκοπὸς τοῦ ταξιδιοῦ τοῦ Πλάτωνα ἦταν νὰ συναντήσῃ τοὺς Πυθαγόρειους, οἱ ὁποῖοι ἄρχιζαν καὶ πάλι νὰ ὀργανώνονται σὲ σχολὴ ἀπὸ τὸν Ταραντίνιο Ἀρχύτα, μποροῦμε νὰ ὑποθέσουμε ὅτι ὁ Πλάτων ἀναζήτησε ἐκεῖ-

νη τῇ στιγμή, στὸ ἐνδεδειγμένο περιβάλλον, χρήσιμες ὑποδείξεις καὶ καθοδήγηση, ἐπειδὴ ἀκριβῶς σκόπευε νὰ ἰδρῦσει τὴν Ἐκτελεστικὴν Ἀκαδημία· αὐτὸ ὅμως ἀποτελεῖ ἀπλή εἰκασία.

Στὰ ἐπόμενα εἴκοσι χρόνια ὁ Πλάτων πρέπει νὰ ἀσχολήθηκε κυρίως μὲ τὸ δύσκολο ἔργο τῆς ὀργάνωσης καὶ τῆς λειτουργίας τῆς σχολῆς του. Μέρος αὐτοῦ τοῦ ἔργου θὰ ἦταν καὶ οἱ «διαλέξεις»· ἀπὸ τὸν Ἀριστοτέλη γνωρίζουμε ὅτι ἀκόμα καὶ πολὺ ἀργότερα ὁ Πλάτων πράγματι «παρέδιδε» χωρὶς νὰ συμβουλευέται χειρόγραφα. Ἀλλὰ οἱ παραδόσεις αὐτὲς θὰ ἀποτελοῦσαν μικρὸ μέρος τῆς δουλειᾶς πού χρειαζόταν. Μιὰ ἀπὸ τὶς ἀκράδαντες πεποιθήσεις τοῦ Πλάτωνα ἦταν ὅτι τίποτε ἀπὸ ὅσα ἀξίζει νὰ γνωρίζει κανεὶς δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ μαθευτεῖ μὲ τὴν ἀπλή ἀκρόαση («μαθημάτων»)· ἡ μόνη μέθοδος γιὰ τὴν ἀληθινὴ μάθηση, πίστευε, εἶναι νὰ καταπιαστέῃς ἐνεργά, κοντὰ σὲ μιὰ πιὸ προχωρημένη διάνοια, μὲ τὴν ἀνακάλυψη τῆς ἐπιστημονικῆς ἀλήθειας.⁹ Ὅσον ἀφορᾷ τὰ «νέα θεωρήματα», ἐλάχιστα ἐπιτεύγματα ἀποδίδουν στὸν Πλάτωνα οἱ μεταγενέστεροι συγγραφεῖς πού ἀσχολήθηκαν μὲ τὴν ἱστορία τῆς μαθηματικῆς ἐπιστήμης· ὅλες ὥστόσο οἱ μεγάλες πρόοδοι οἱ ὁποῖες σημειώθηκαν στὸ διάστημα πού μεσολάβησε ἀνάμεσα στὴ διάλυση τοῦ ἀρχικοῦ Πυθαγόρειου συνδέσμου, γύρω στὰ μέσα τοῦ 5ου αἰώνα, καὶ στὴν ἐμφάνιση εἰδικευμένων σχολῶν τῆς Ἀλεξάνδρειας τὸν 3ο αἰώνα π.Χ. ὀφείλονται σὲ ἀνθρώπους πού εἶτε φοίτησαν στὴ σχολὴ τοῦ Πλάτωνα εἶτε συνδέονταν στενὰ μὲ αὐτήν. Γιὰ νὰ ἐκτιμήσουμε τὴν προσφορά τοῦ Πλάτωνα στὴν ἐπιστήμη, εἶναι ἀνάγκη νὰ λάβουμε ὑπόψη πρῶτα πρῶτα τὸ ρόλο πού πρέπει νὰ διαδραμάτισε ὡς ὀργανωτῆς καὶ καθοδηγητῆς τῶν σπουδῶν αὐτῆς τῆς λαμπρῆς ομάδας. Δίχως ἄλλο, αὐτὸς ἦταν ὁ λόγος πού παρακίνησε τὸν πιὸ διαπρεπῆ μαθηματικὸ τῆς ἐποχῆς, τὸν Εὐδόξο τὸν Κνίδιο, νὰ μετεγκατασταθεῖ στὴν Ἀθήνα ἀπὸ τὴν Κύζικο μαζί μὲ ὀλόκληρη τὴν ομάδα τῶν μαθητῶν του, γιὰ νὰ ἐνώσει τὶς δυνάμεις του μὲ τὴν Ἀκαδημία. Τὸ πιθανότερο εἶναι ὅτι ὁ Πλάτων δὲν ἔγραψε πολλὰ ἔργα αὐτὰ τὰ εἴκοσι χρόνια. Θὰ ἦταν ἐξαιρετικὰ ἀπασχολημένος μὲ ἄλλα πράγματα καί, ὅπως θὰ δοῦμε, ὑπάρχουν βάσιμοι λόγοι νὰ πιστεύουμε ὅτι οἱ περισσότεροι διάλογοί του —ἀνάμεσά τους καὶ οἱ εὐρύτερα σήμερα γνωστοὶ— γράφτηκαν πρὶν γίνεῖ σαράντα ἐτῶν (ἢ ἔστω λίγο ἀργότερα), ἐνῶ οἱ ἔξι πάνω κάτω σημαντικοὶ διάλογοι πού πρέπει νὰ θεωρηθοῦν μεταγενέστεροι ἀνήκουν μὲ ἀπόλυτη σχεδὸν βεβαιότητα στὰ γεράματά του.

Τὸ 367 συνέβη κάτι πού, γιὰ τὸν ἐξηντάρη πιά Πλάτωνα, στάθηκε ἡ μεγάλη περιπέτεια τῆς ζωῆς του. Πέθανε ὁ Διονύσιος Α' τῶν Συρακουσῶν, ὁ ὁποῖος εἶχε κυβερνήσει τὴν πατρίδα του γιὰ μεγάλο χρονικὸ διάστημα, τυπικὰ ὡς ἐκλεγμένος ἀρχιστράτηγος μὲ ἐτήσια θητεία, στὴν πραγματικότητά ὅμως ὡς ἀπόλυτος μονάρχης καὶ τύραννος. Τὸν διαδέχθηκε ὁ τριαντάχρονος γιὸς του Διονύσιος Β', ὁ ὁποῖος, ἐξαιτίας τῆς ἐλλιποῦς του μορφώσεως, ἦταν ἐντελῶς ἀκατάλληλος νὰ συνεχίσει τὸ μεγάλο ἔργο τοῦ πατέρα του, δηλαδὴ τὴν ἀναχαίτιση τῶν Καρ-